

штучно створені законодавцями [10, с. 21]. Оскільки немає чіткої межі, яка б різко відокремлювала один вид конструкції від іншого, обидва вони закріплені як в нормах права, так і розробляються юридичною наукою. А також слід враховувати, що як зовнішнє регулювання, так і саморегулювання є фазами єдиного процесу формування юридичної конструкції.

Підсумовуючи, хотілося б відзначити методологічну цінність юридичних конструкцій не лише в можливості виявляти основи самоорганізації правової реальності, але і в здатності акумулювати і ретранслювати умови самоорганізації в правову матерію шляхом апробації зразків і моделей юридичної практики, а також бути «засобом» становлення права, формування нового юридичного знання.

Література:

1. С. С. Восхождение к праву. Поиски и решения / С.С. Алексеев. – М.: Издательство НОРМА, 2001. – 742 с.
2. Алексеев С. С. Избранное / С.С. Алексеев. – М.: «Статут», 2003. – 480 с.
3. Бевзенко Л. Д. Самоорганизационный образ социального мира / Л.Д. Бевзенко // Практична філософія. – 2003. – № 1. – С. 118-126.
4. Венгеров А. Б. Синергетика, юридическая наука, право // Советское государство и право. – 1986. – № 10. – С. 36-45; Ветютнев Ю. Ю. Синергетика в праве // Государство и право. – 2002. – № 4. – С. 64-69; Ибрагимов К. Х. Синергетика и земельные отношения в земельном праве и агрономии // Право и государство: теории и практика. – № 2. – 2007. – С. 131-136; Кононов А. А. Синергетическая концепция системы права // Синергетика и право. Труды теоретического семинара юридического факультета СПбИВЭСЭП. Научный редактор - И. Л. Честнов. – 2001. – Вып. 5. – С. 4-11; Лавріненко О. В. Трудове право України як сучасна синергетична система (філософсько-правові та методологічні аспекти) // Економіка, фінанси, право. – № 5. – 2006. – С. 20-27; Лесников Г. Ю. Синергетика и теория современной уголовной политики // Современное право. – № 3. – 2004. – С. 27-31 и др.
5. Грунина В. А. Синергетические основы правового регулирования: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12. 00. 01 / В.А. Грунина. – Владимир / Владимирский юридический институт Федеральной службы исполнения наказаний, 2006. – 22 с.
6. Ивнева Е. В. Практика использования права: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12. 00. 01 / Е.В. Ивнева. – Нижний Новгород, 2006. / Нижегородский государственный университет им. Н. И. Лобачевского – 27 с.

7. Изосимов С. М. Юридические конструкции как элемент нормотворчества и правоприменения: на примере налогового права / С.М. Изосимов // Российская юстиция. – 2007. – № 11. – С. 44-46.

8. Лукич Р. Методология права. Пер. с сербохорватского / Р. Лукич; Под ред.: Д. А. Керимов; Пер.: В. М. Кулишников. – М.: Прогресс, 1981. – 304 с.

9. Овчинников А. И. Правовое мышление: автореф. дисс. ... докт. юрид. наук: 12. 00. 01 / А.И. Овчинников – Краснодар, /Рост. юрид. ин-т МВД РФ.2004. – 48 с.

10. Панько К. К. Юридические конструкции как категории внутренней формы (структуры) уголовного права / К.К. Панько // Право и политика. – 2005. – № 3. – С. 19-28.

11. Переверзев В. В. Юридические конструкции в процессуальном праве: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12. 00. 01 / В. В. Переверзев / Ростовский юридический институт МВД России. – Ростов-на-Дону, 2009. – 24 с.

12. Пономарев Д. Е. Генезис и сущность юридической конструкции: Дисс.... канд. юрид. наук: 12. 00. 01 / Д. Е. Пономарев / Уральская государственная юридическая академия. – Екатеринбург, 2005. – 175 с.

13. Тарасов Н. Н. Истина в юридическом исследовании (некоторые методологические проблемы) / Н. Н. Тарасов // Академический юридический журнал. – 2000. – № 1. – С. 10-15.

14. Черданцев А. Ф. Логико-языковые феномены в праве, юридической науке и практике. / А. Ф. Черданцев – Екатеринбург: Наука, 1993. – 192 с.

УДК 340. 12(477)

Ухач В. З.

кандидат історичних наук, доцент
кафедри теорії та історії держави і права
ЮФ THEU

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПЕРІОДИЗАЦІЇ ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ

Анотація. У статті проаналізовано наукові підходи та запропоновано авторський бачення до періодизації історії держави і права України, що має важливе значення для опанування предмета курсу. Автор робить висновок, що тільки науково обґрунтований розподіл

історико-правового матеріалу дозволить побачити основні закономірності, специфіку державно-правового розвитку країни.

Аннотация. В статье проанализировано научные подходы и предложен авторский подход к периодизации истории государства и права Украины, что имеет важное значение для овладения предметом дисциплины. Автор делает вывод, что только научно взвешенное распределение историческо-правового материала, даст возможность увидеть общие закономерности и специфику государственного правового развития страны.

Summary. In this article analyzes the scientific approaches to periodization of the history of state and law of Ukraine, that has important meaning for mastering the subject of the course. Author concludes that authors went about silently the approaches and principles of creation of periodization or a identifying different approaches that give nearly identical periods list. Only science - based distribution of historical and legal material will see the basic laws of state and legal specifics of the country.

Ключові слова. Періодизація, формаційний, цивілізаційний підходи, принципи (критерії), історія держави і права України.

Ключевые слова. Периодизация, формационный, цивилизационный подходы, принципы (критерии), история государства и права Украины.

Key words. Periodization, formation, civilizational approaches, principles the history of state and law of Ukraine.

По-перше, за роки незалежності відбулися якісні зміни в тематиці досліджень, у підходах до них, формуванні методологічної бази, відмові від ідеологічних стереотипів та упередженості. По-друге, однією з найбільш важливих для будь-якої науки, пов'язаної з історичними аспектами соціальних процесів, є проблема наукової періодизації [1, с. 162]. По-третє, саме періодизація є одним з головних чинників, які сприяють розумінню рушійних сил і загальних закономірностей історичного процесу розвитку людства й з'ясування специфіки історичного життя різних епох і народів. По-четверте, тільки науково обгрунтований розподіл історико-правового матеріалу, належне методологічне забезпечення періодизації надають можливість: а) розкрити основні закономірності розвитку державних і правових інститутів; б) показати

їх динаміку і взаємозв'язок; в) розкрити співвідношення загального і особливого в історії держави і права кожної країни. По-п'яте, на сучасному етапі в історико-правовій науці, після перегляду багатьма вченими ставлення до марксистської формаційної теорії, звичними явищами стали: відмова від одних теоретичних схем і перебільшення інших, заміна системної конструкції періодизації історико-правового процесу довільним поділом матеріалу із суто суб'єктивних міркувань.

Дослідженням питань періодизації історії держави і права (у тому числі історії держави і права України) присвятили свої праці такі вчені, як: М. Дамерлі, О. Криворучко, П. Музиченко, О. Кривуля, М. Страхов, І. Усенко, О. Ярмиш, В. Кравець, О. Резнік, О. Шевченко, М. Серeda, О. Іванов та інші.

У статті зроблено спробу проаналізувати основні підходи та запропоновано авторський підхід до періодизації історії держави і права України, що має важливе методологічне значення для опанування курсу, оскільки саме періодизація є одним з основних чинників, які сприяють розумінню рушійних сил і загальних закономірностей історичного процесу розвитку людства й з'ясуванню специфіки розвитку державних і правових інститутів.

Зазначимо, що основна увага повинна бути приділена концептуальним питанням, а саме методологічним підставам періодизації історико-правового процесу, її критеріям (принципам), які були різноманітними, а саме вони визначають корінні, суттєві відмінності історичних епох [7, с. 171]. Різним історичним епохам були притаманні відповідні панівні схеми періодизації (нпр. XVII ст. - «часова» періодизація - в основі критерії часу).

В основу марксистської періодизації було покладено поняття суспільно-економічної формації - історичного типу суспільства, який базується на певному способі виробництва [7, с. 171-172]. У часи СРСР марксистська схема періодизації тривалий час була єдиною можливою і обов'язковою [5, с. 77].

Недоліки марксистської схеми: а) обмеженість та односторонність [8, с. 7]; б) не вписування багатьох явищ, процесів, періодів; в) зрештою, більшість народів світу не проходили у своєму розвитку п'ять суспільно-економічних формацій [3].

Певним рубіконом у подальших дослідженнях став розпад СРСР. Історико-правова наука нарешті звільнилася від колишньої адміністративної заідеологізованості. Методологічний плюралізм став характерною рисою історико-правової науки в Україні. Водночас, поділяючи позицію знаних науковців М. Страхова, О. Криворучко, важливо, щоб свобода вибору світоглядних і методологічних позицій не перетворилася на спрощення або нерозбірливість у виробленні складних і актуальних методологічних проблем.

Було відновлено колишню періодизацію історії людства, де основним критерієм є часовий принцип (стародавні часи; середні часи; нові часи), яку доповнили ще одним - новітнім (найновішим) періодом.

Недоліки періодизації з часовим критерієм (принципом): а) такий поділ не дає ніякого уявлення щодо сутності держави, форми правління; б) цілком виключає можливість типології держави; в) періодизація, де логічний підхід замінено суто історичним, не може об'єднати у своїх межах державно-правову історію Європи і країн Сходу або Африки (нпр. період нової історії у Європі - це революція в Англії (1640-1658 рр.), або революція 1789-1794 рр. у Франції, водночас, Індія в цей час була суто феодальною державою, як і Токугавська держава в Японії, влада в Китаї часів династії Мін) [7, с. 174].

Із проголошенням Україною незалежності набув поширення «цивілізаційний підхід» (теорія) [5, с. 77]. Безперечно, найбільш докладно цей підхід обгрунтовано англійським істориком А. Дж. Тойнбі у праці «Усвідомлення історії» [9]. Прихильники цивілізаційного підходу, поперше, вважають, що «головними засадами розвитку держави і права є сукупність матеріальних, політичних і духовних інтересів людей, потреби в цьому як окремих людей, так і соціальних верств і станів», по-друге, критеріями цивілізаційного розвитку виступають: соціальний добробут населення країни, рівень культури та освіти, права і свободи людини і громадянина.

Недоліки цієї схеми: 1) прихильники цивілізаційного підходу, подаючи переваги цієї схеми, як правило, не пропонують конкретної системи періодизації історії держави і права; 2) за концепцією А. Тойнбі, взаємовідносини між окремими суспільствами-цивілізаціями досить складні, зокрема, цивілізації не збігаються у часі, їх неможливо порів-

нювати, ніщо не об'єднує цивілізації, крім того вони є «інтелігібельними полями історичного дослідження».

Проаналізуємо окремі аспекти сучасних підходів до проблеми періодизації в українській історичній науковій, навчально-методичній книжковій продукції.

По-перше, у вступних розділах навчальних посібників, підручників з історії держави і права України автори або мовчазно обходять підходи та принципи періодизації (напр. Практикум з історії держави і права України, автори - П. Музиченко, Н. Долматова, Н. Крестовська), або визначаючи різні підходи подають перелік майже тотожних періодів. Так, автори академічного курсу за редакцією В. Тація, А. Рогожина та інші, питання періодизації вирішують з урахуванням теорії суспільно-економічних формацій, виділяючи 26 періодів [1, с. 34]. Цивілізаційний підхід визначається як базовий у підручнику П. Музиченка і автор пропонує періодизацію курсу з 19 основних періодів [6, с. 18].

По-друге, при виробленні моделей історії держави і права України постає проблема із визначенням початку відліку становлення української державності і права (так, у підручнику за редакцією уже згаданих В. Тація, А. Рогожина та інших, першим йде період рабовласницьких державних утворень і права на території України (сер I тис. до н. е. - V ст. н. е.); у П. Музиченко - початковим періодом є тема «Державність та право Київської Русі (VI - XIII ст.)» [4, с. 211].

По-третє, ряд дослідників історії держави і права України пропонують відокремлювати історію української державності від історії українського права. Так, О. Шевченко виділяє 7 періодів в історії українського права (ключовий критерій - співвідношення джерел права) [10, с. 16], О. Окіншевич (Український вільний університет, м. Мюнхен) застосував поділ українського права на епохи: 1) феодальну (X - XV ст.); станової держави (XVI - XIX ст.). Позитив такої схеми: відповідність схеми аналогічним етапам в історичному розвитку європейських держав; застосування історико-правового методу [4, с. 211].

По-четверте, сьогодні в наукових колах цивільних істориків обговорюється можливість використання принципу нелінійних історичних динамік, що дає можливість реконструювати ідею безперервного лінійного розвитку і передбачає існування еволюційного етапу (події мають

свою закономірність, послідовність, причинно-наслідкову зумовленість та біфуркаційної фази (у вигляді розривів, катастроф, революцій).

Знанням українським істориком І. Колесник пропонується структурно - синергетична модель української історії: Україна: Культура. Історія. Суспільство.

Ключова ідея структурно — синергетичної моделі - самодостатність, самоунормованість української історії, у просторі якої періоди закономірного еволюційного розвитку перериваються історичними катастрофами і розривами, а самоорганізація суспільства відбувається внаслідок взаємодії його внутрішніх ресурсів та викликів навколишнього середовища як механізму саморегуляції [4, с. 212]. Враховуючи, що курс посилений детальнішим вивченням звичасвого права українців (читається студентам юридичного факультету ТНЕУ), у статті запропонована авторська періодизація курсу:

1. Стародавні держави і право на території України (серед. I тис. до н. е. - серед. I тис н. е.):

- 1.1. Скіфська держава та право (VII ст. до н. е. - III ст.);
- 1.2. Античні міста держави Північного Причорномор'я (VII ст. до н. е. - V ст.).

2. Державно - правовий розвиток Київської Русі та її правонаступниці Галицько - Волинської держави (VI - серед. XIV):

- 2.1. Перехідний, державотворчий період (VI - кін IX ст.);
- 2.2. Держава і право Київської Русі (кін. IX - 30 рр. XII ст.);
- 2.3. Держава і право феодально-роздробленої Русі (30 рр. XII - XIV ст.);
- 2.4. Галицько - Волинська держава та право (1099-1349 рр.).

3. Литовсько - руська - польська держава і право (др. пол. XIV - серед. XVII ст.):

- 3.1. Литовсько - Руська держава і право (1345 - 1569 рр.);
- 3.2. Державно-правове становище українських земель у складі Королівства Польського та Речі Посполитої (1349-1659 рр.; 1569-1648 рр.).

4. Козацько - Гетьманська держава і право (серед. XVII - кін. XVIII ст.):

- 4.1. Запорізька Січ - військово-демократична форма української державності (1556 - 1775 рр.);

4.2. Гетьманщина (1648-1764 (1781) рр.).

5. Суспільно-політичний устрій та правове становище українських земель у складі Російської та Австро-Угорської імперій (XVIII - поч. XX ст.).

6. Відродження Української національної держави і права (1917-1921 рр.):

- 6.1. «Перша» УНР (доба Центральної Ради) - 7 листопада 1917 р. - 29 квітня 1918 р.;
- 6.2. Українська держава (доба Гетьманату) - 29 квітня 1918 р. - 14 грудня 1918 р.;
- 6.3. «Друга» УНР (доба Директорії) - 14 грудня 1918 р. - 21 листопада 1920 р.;
- 6.4. Західноукраїнська народна республіка (ЗУНР) - 1918-1919 (1923) рр.

7. Становлення і розвиток України як радянської республіки, а з 1922 р. - як союзної радянської республіки у складі СРСР (1917-1991 рр.):

- 7.1. УСРР - 25 грудня 1917 р. - 30 грудня 1922 р.;
- 7.2. УСРР (УРСР у складі СРСР - 30 грудня 1922 р. - 1991 р.).

8. Спроби відродження національної держави і права на західноукраїнських землях у контексті національно-визвольного руху (30 - 50 рр. XX ст.):

- 8.1. Незалежна Карпатська Україна (15 березня 1939 р.);
- 8.2. Державотворча діяльність ОУН, УПА, УГВР.

9. Розбудова та розвиток сучасної Української держави і права (1991 - до сьогодні).

Таким чином:

по-перше, у наукових колах найбільш популярними підходами до періодизації історії держави і права (незважаючи на зазначені недоліки цих схем) залишаються формаційний і цивілізаційний (спроби знайти альтернативу формаційній схемі періодизації не вдалися);

по-друге, тільки науково обгрунтований розподіл історико-правового матеріалу з належним методологічним забезпеченням періодизації надають можливість побачити основні закономірності, динаміку, взаємозв'язок, загальне та особливе в державно-правовому розвитку країни;

по-третьє, концептуальним питанням періодизації історико-правового процесу є критерії (принципи) розподілу історичного матеріалу, чинники, що визначають корінні, суттєві відмінності історичних епох;

по-четверте, у визначенні періодизації історії держави і права України доцільно також виходити із сутності предмета навчальної дисципліни [2, 15-18].

Література:

1. Історія держави і права України: Підруч. - У 2-х т. / За ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. - К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003. - С. 34.
2. Іванов О. Історія держави і права України: Навч. посібн. / О. Іванов. - К.: МАУП, 2008. - С. 15-18.
3. Качановский Ю. В. Рабовладение, феодализм или азиатский способ производства? / Ю. В. Качановский - М., 1971; Никифоров В. Н. Восток и всемирная история / В. Н. Никифоров - М., 1975.
4. Кравець В. Р., Барабаш Н. О. Проблеми періодизації історії держави і права України: багатоманіття схем та підходів / В. Р. Кравець, Н. О. Барабаш. Правове життя України: Тези доповідей міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу (м. Одеса, 21-22 травня 2010 р.). - Одеса: Фенікс, 2010. - С. 211.
5. Музиченко П. Вивчення історії держави і права України – важливий чинник формування національної свідомості студентської молоді / П. Музиченко // Вища школа. - 2000. - № 1. - С. 77.
6. Музиченко П. Історія держави і права України: Підруч. / П. Музиченко. - К., 2009. - С. 18.
7. Страхов М., Криворучко О. Методологічні основи періодизації історії держави і права / М. Страхов, О. Криворучко // Вісник Академії правових наук України: Зб. наук. праць. - Х., 2003. - С. 171.
8. Тищик Б. Й. Історія держави і права країн Стародавнього Сходу: Навч. посібн. / Б. Й. Тищик. - Львів, 2001. - С. 7.
9. Тойнби А. Дж. Постигание истории: Пер. с англ. / Сост. Огурцов А. П.; Вступительная статья Уколовой В. И.; Заключительная статья Рашковского Е. Б. / А. Дж. Тойнби - М., 1991.
10. Шевченко О. Історія українського права: Навч. посібн. / О. Шевченко. - К.: Орлан, 2001. - С. 16.
11. Ярмиш О. Актуальні проблеми історико-правових досліджень в Україні / О. Ярмиш // Вісник Академії правових наук України: Зб. наук. праць. - Х., 2003. - С. 162.

СЕКЦІЯ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ, АДМІНІСТРАТИВНЕ І АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 347. 73

Башняк А. О.

*викладач кафедри правового
регулювання економіки та
правознавства
Тернопільський національний
економічний університет*

ДО ПИТАННЯ ПРО АДМІНІСТРАТИВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Анотація. У статті аналізуються проблеми формування та реалізації адміністративної відповідальності в законодавчих актах України. Висловлені пропозиції щодо конкретних змін у нормативно-правові акти України.

Аннотация. В статье анализируются проблемы формирования и реализации административной ответственности в законодательных актах Украины. Высказаны предложения о конкретных изменениях нормативно-правовых актов в Украине.

Summary. In this article the problems of formation and realization the administrative responsibility in the legislative acts of Ukraine is analyzed. Offers on concrete changes of the legal acts in Ukraine.

Ключові слова. Примус, фінансова санкція, адміністративна відповідальність.

Ключевые слова. Принуждение, финансовая санкция, административная ответственность.

Key words. Coercion, financial sanction, administrative responsibility.